

INGLIZ TILI LEKSIKASINI O'RGATISHDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI

Xursanaliyeva Zilola Ismoiljon qizi

Beshariq tuman 1-son kasb-hunar maktabi Ingliz tili fani o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12787452>

Abstract: *This article provides information on the importance of new pedagogical technologies in teaching English vocabulary.*

Keywords: *Lexicology, types of vocabulary and their correct use, Brainstorming, Visual aids, Speech modules.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ingliz tili leksikasini o'rgatishda yangi pedagogik texnologiyalarning ahamiyati borasida ma'lumotlar keltiriladi.*

Kalit so'zlar: *Leksikologiya, lug'at turlari va ulardan to'g'ri foydalanish, Aqliy hujum, Ko'rgazmali qurollar, Nutqiy modullar.*

Introduction.

Ta'lim jarayonida o'qitishning interfaol usullaridan foydalanish, bunda o'quvchilarning yosh-psixologik xususiyatlarini hisobga olish shu kunning asosiy talabidir. Biz quyida maktabda boshlang'ich davrda ingliz tili o'qitishning ba'zi jihatlari to'g'risida to'xtalmoqchimiz. Zero, ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan usullar, yondashuvlar maktablarda endigina ish boshlagan yosh mutaxassislar uchun amaliy yordam vazifasini o'tishiga ishonamiz.

Amaliyot ko'rsatdiki, til o'rganish jarayoni sinf o'quvchilarni guruhlarga ajratib tashkil etilganda samaliroq bo'ladi. chunki bu o'quvchiga dars jarayonida guruhlarga zaruratdan kelib chiqqan holda turli yondashish, takrorlashga ko'proq e'tibor berish tez o'zlashtirayotgan o'quvchiga esa qo'shimcha topshiriqlar berish imkonini beradi. O'tiladigan darslar bir qator-ta'limiy, tarbiyaviy maqsadlarni o'zida mujasamlashtirgan bo'ladi. ushbu maqsadlarga erishish uchun o'qituvchi qator mashqlardan foydalanishi mumkin.

Rasmlar ham til o'rganish vositasi sifatida xizmat qiladi. Bunda o'quvchilar uchta guruhga bo'linadi. Bu o'quvchilarga turli xil kartochkalar tarqatish orqali amalga oshiradi. Masalan, mevalar rasmi chizilgan kartochkalar tarqatiladi. Bir xil mevalar rasmini olgan o'quvchilar 1 ta guruhda har bir guruhda 4 nafardan ishtirokida bo'ladi, ularga bittadan rasm beriladi va guruhdagi har bir ishtirokchi rasmda aks ettirilgan narsalarni inglizcha ifodalab, yozib boradi. Faraz filaylik biror bir rasmda sinfxona tasvirlangan.

1-o'quvchi	2-o'quvchi	3-o'quvchi	4-o'quvchi
Window	a map	blackboard	a picture
a door	a bookshelf	a table	a table
a flowers	a desk	a chair	a book
	a book	classroom	a pen

O'quvchilar sinfxonadagi bor jihozlarning inglizcha nomini yozishadi. Bu birinchi bosqich bo'lib, unga 2 daqiqa vaqt beriladi. O'qituvchi guruhlar yozgan so'zlarni tinglaydi. Har bir guruh o'quvchilari yozgan so'zlarning miqdoriga qarab, guruhlar baholab boradi. Agar guruh ishtirokchilari rasmda tasvirlab yozgan so'zlarida bir xillik holatlari uchrab qolsa, bunday holatda so'zlar hisobga olinmaydi va baholanmaydi.

Ikkinchi bosqichda guruh a'zolari o'zlari yozgan so'zlari orqali matn tuzishadi. Masalan, this is our classroom our classroom is large and light there are a lot of maps, flags in our classroom. There are 8 desks and chairs in it we like our room. There are a lot of books on the shelves.

Ikkinchi bosqich jarayoniga 3 daqiqa vaqt beriladi. O'qituvchi har bir guruhning yozgan matnini tinglaydi.

Uchinchi bosqichda matn tuzishda yo'l qo'yilgan xatolar ustida ishlanadi. Bunda guruhlar yozgan matnlarini bir-birlari bilan almashinishadi va guruhlar bir-birlarining yo'l qo'ygan xatolarini topishadi. Albatta, o'qituvchi ham guruhlar yo'l qo'yyotgan xatolarni eslab qolishiga to'g'ri keladi. Shu sababli o'qituvchi sinfxonani aylanib yurar ekan, ularni o'zida qayd qilib borishi zarur. Mashq oxirida qayd etib qo'yilgan ba'zi odatiy yoki muhim xatolarni o'qituvchi aytib o'tishi lozim. O'quvchilarni juftlik yoki guruh ishlari davomida shovqin solmasdan va xushmuomalalik bilan gapirishga hamda vazifani bajargandan so'ng, qo'shimcha vazifa olishga tayyor turishga o'rgatish kerak. Agar mashqni bajarishdan oldin aniq ko'rsatmalar berilsa, o'quvchilar vazifani adashmasdan va ortiqcha shovqinlarsiz bajara oladilar.

Rasmlarga munosabat mashqini bajarish yuzasidan xulosa shuki, bunday mashqdan foydalanish o'quvchilarning tekshirish, og'zaki tasvirlash, muhokama qilish, fikr yuritish, qobiliyatlarini rivojlantiradi. Bir-biriga do'stona munosabatda bo'lish, birgalikda faoliyat yuritishi muxiti yaratiladi. Bu mashqni bajarish rivojlantiruvchi maqsadga erishish uchun imkon ham beradi, ya'ni o'quvchining fikrlash, tasavvur qilish, diqqat e'tibor, xotira ko'nikmalarini rivojlantiradi, mustahkamlaydi. Darsni yanada samaliroq olib borish uchun turli mashqlardan foydalanish ham maqsadga muvofiqdir.

Bu mashqlarni bajarish jarayonida so'zlarni ona tilida aytib, ingliz tiliga tarjima qilish talab qilinadi¹².

“Menga ayt-chi?” mashqni bu usul o'quvchilarning so'z boyligi fikrlash, tarjima qila olish malakalarini muntazam ravishda rivojlantirishga qaratilgan.

Ushbu mashqda o'quvchilar doira shaklida yig'ilishadi, o'qituvchi qo'lga ko'ptokni oladida, har bir o'quvchiga o'tilgan mavzu asosida so'zlardan aytadi. Masalan, “maktab” so'zi aytilib o'qituvchi o'quvchiga ko'ptokni otadi. O'quvchi ko'ptokni ilib olib, chaqqonlik bilan “school” deb javob qaytarishi lozim. Shu tariqa o'qituvchi o'quvchilarga ko'ptokni navbatma-navbat otadi.

Bu mashq hozir javoblikka o'rgatish bilan birga jismoniy tetiklashtirishga, shaxsiy qo'rquv va vaziyatni yumshatishga yordam beradi. Bundan mashqlardan faqat darsning boshlanishida foydalanilmay, sinf kayfiyatini yoki ishlash sur'atini o'zgartirish uchun ham foydalanish kerak. Shuningdek, bu mashqni savol tarzida ham olib borish mumkin.

---

¹² “Inovatsion darslarda o'quvchilarning inglizcha fikrlash qobiliyatini rivojlantirish” Ma'rifat gazetasi 2007 yil 10 fevral

Masalan; o'qituvchilar "where are you from? (sen qayerlikсан) savoliga o'quvchi chaqqonlik bilan I am from Uzbekistan" deb javob qaytarishi lozim.

Ba'zi hollarda o'quvchi so'zlarni ayta olmasligi yoki savolga javob bera olmasligi mumkin. Javob berolmagan o'quvchi bu mashqni tark etish oldidan ingliz tilida she'r yoki ashula aytib davradan chiqib ketadi.

Ushbu turdagi mashqlar o'tilgan mavzularni mustahkamlashga xizmat qiladi. O'quvchilarda chaqqonlik, diqqat-e'tibor ko'nikmalarini shakllantiradi va o'tilgan mavzu, yangi so'z hamda iboralarni qanday darajada o'zlashtirganliklarini aniqlash va baholashga mumkin.

Ikkinchi bosqichni bajarishdan oldin o'qituvchi grammatik materiallar ustida ishlashni maqsad qilib olishi kerak. Masalan o'qituvchi gap bo'laklari to'g'risida ma'lumot beradi:

Har bir gap bo'laklari qanday so'roqqa javob berishini ta'kidlab o'tadi va gap tuzish formulasini doskaga yozib qo'yadi. Ega + kesim + to'ldiruvchi + aniqlovchi + hol bunda guruhning har bir ishtirokchisi orqasiga so'zlar yoki tinish belgilari yozilgan kartochkalar yopishtiriladi¹³. So'ng o'quvchilar gaplashmasdan, imo-ishora orqali grammatik jihatdan to'g'ri gap tuza olishlari kerak. Buning uchun o'quvchi bemalol harakat qila oladigan katta sinfxona kerak bo'ladi. bu mashqni bajarish uchun 5 daqiqa vaqt beriladi. Har bir guruhda 5-6 nafar ishtirokchi bo'lishi mumkin:

Masalan;

- 1   2   3   4   5

- of   he   fond   sports   is

- To'g'ri natija: he is fond of sports (2, 5, 3,1, 4,6) shaklida bo'ladi:

- Uchinchi bosqichda har bir guruh tuzgan gaplarini tahlil qilib, tarjima qilishadi: Ushbu mashqning barcha ko'rinishlarida guruh ishtirokchilari o'z joylariga joylashmaguncha, vazifa bajarilmagan bo'ldi. Agar guruh gap tuzishda qiynalsa, bu o'qituvchi yordami orqali amalga oshiriladi.

- Navbatdagi oxirgi bosqichda o'quvchilarga "maslaxatli doira" raqamini bajartirish mumkin. bu mashg'ulot jarayonida o'quvchilar 1,2,3 raqamini aytib, guruhlarga bo'linadilar. Bunda guruh ishtirokchilarning biri o'qituvchi uzatgan konvertlar orasidan 3 tadan kartochka joylangan konvertni oladi.

- Bu kartochkalarda yozib qo'yilgan tugallanmagan gaplarni davom ettirish lozim bo'ladi:

- Masalan If you lat too many sweyets ... I'm fond of ...

- Bunday mashqlar

- Hamjihatlikni oshiradi.

- O'quvchilarning ijobiy fikrlashiga ko'mak beradi.

- Ishonch bilan bog'liq munosabatni yuzaga keltiradi.

Mazkur mashq nalerbal muloqotni rivojlantirishga xizmat qiladi va guruh vazifasini bajarishda asnosida o'quvchilarda hamkorlikda ishlash va ishonch bilan bog'liq munosabatlar yuzaga chiqadi.

¹³ "Inovatsion darslarda o'quvchilarning inglizcha fikrlash qobiliyatini rivojlantirish" "Qashqadaryo ziyokori" 2008 yil 13-son

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, o'qituvchining vazifasi nafaqat bolalarga bilim yetkazish, balki o'zlashtirishlariga, o'rganishlariga yordam berishdir. Bu borada, hurmatli ustozlar har bir darsni qiziqarli samarali o'tishga egamiz¹⁴. Foydalanib tinglovchilarni lingvistik analizini turli uslublari bilan tanishtirish, hozirgi zamon ingliz tili lug'at tuzilishining synxronik va dyaxronik ta'rifini tushuntirish, lug'atlar ustida ishlash malakasini oshirish hamda notanish tekstlarni o'qib turli xil lug'atlar yordamida analiz qilishga o'rgatishdan iborat.

Og'zaki va yozma nutqning semantik va ekspressiv, stilistik, leksik va sintaktik farqlari; og'zaki va yozma nutqning aralash shakllari sifatida monologik va dialog nutq. Ijtimoiy aloqa muammosida dialog eng ko'p ishlatiladigan shakl ekanligi mualliflar uslubining yagonalik muammolarini o'rganadi.

"Ingliz tili leksikasi" o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida bakalavr quyidagi malakalarga ega bo'lishlari kerak.

- Leksikologiya – zamonaviy ingliz tili lug'at sistemasini o'rganuvchi fan ekanligi haqida tasavurga ega bo'lish;

- Ingliz tili so'zlarining morfologik tuzilishi va so'z yasalishi;

- So'z yasash usullari va ularning ishlatish o'rni;

- ingliz tili so'zlarning semantik tuzilishi va undagi muhim ahamiyatlari:

- zamonaviy ingliz tilidagi sinonim omonim va antonim so'zlar haqida;

- ingliz tilida so'z birikmalari va ularning qo'llanishi;

- ingliz tili frazeologizmlari va ularning asosiy xususiyatlari; iboralar, so'z birikmalari; va ularning ma'nosiga putur yetkazmay tarjimada aks ettira olishi;

- Frazeologizmlarning stilistik usulda ishlata olishi;

- ingliz zabon mamlakatlar ingliz tilining o'ziga xos xususiyatlari;

- ingliz tili lug'at sistemasi va ularning rivojlanishi;

- lug'at turlari va ulardan to'g'ri foydalanish;

O'quv jarayonida tinglovchilarga mavzularning mazmunini kengroq yoritib berish ish uslublarini to'g'ri bajarish maqsadida texnik vositalar qo'llaniladi¹⁵.

Tinglovchilarning o'zlashtirish mezonini ham pyuter orqali, test va reyting usulida aniqlandi.

Leksikologiya fan bo'yicha o'tiladigan ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar tinglovchilarda ilmiy-ijodiy yondashuv, tanqidiy tahlil, muammoli munozara, sintez, o'zi va o'zgalar qarashlarini to'g'ri baholash, olingan axborotni to'g'ri yetkaza bilish, axborotni ixchamlashtirish va kengaytirish malakalarini egallashga qaratilgan noananaviy usullarda;

Nutqiy modullarni chuqur o'rganish va mashq qilish hamda vaziyatli va rolli o'yinlar baxs munozara, debatlar, loyihalash usuli; taqdimot, kichik himoya. Ta'lim jarayonida quyidagi yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiq:

- Aqliy hujum;
- Guruhlarga bo'lish;
- "Skrabey" texnologiyasi;

¹⁴ Inovatsion darslarda o'qituvchilarning inglizcha fikrlash qobiliyatini rivojlantirish ziёkor gazetasi 2008 йил 43 сон.

¹⁵ Ziyov muxamedov B. Abdullayeva Sh. "Oliy o'quv yurtlari" uchun darslik. Toshkent 2000.

- “Veyer” texnologiyasi;
  - Loyihalash usulini qo‘llab ta’lim berish;
  - O‘yinlar orqali o‘rgatish texnologiyasi;
- Ko‘rgazmali qurollar;
Plakatlar;
Tablitsalar;
Slay;
Tarqatmalar;
Tinglovchilarning ishlaridan namunalari.

Adabiyotlar:

1. Temirov Y., Suyarova N. “Chet tili o‘qitish metodikasi” – Qarshi 2009 yil.
2. “Innovatsion darslarda o‘quvchilarning inglizcha fikrlash qobiliyatini rivojlantirish” Qashqadaryo ziyokori 2008 yil 13-son.
3. Ziyoyeva Muhammedova B, Abdullayeva Sh. “Pedagogika. Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik” Toshkent 2000 yil.
4. Gulomova N. “Adabiyot darslarida ilg‘or texnologiyalardan foydalanish” Toshkent 2003 yil.
5. “Innovatsion darslarda o‘quvchilarning inglizcha fikrlash qobiliyatini rivojlantirish” Ziyokor gazetasi 2008 yil.